

О. В. Симоненко

САРМАТСЬКІ ПОХОВАННЯ З РОЗКОПОК Д. Т. БЕРЕЗОВЦЯ НА НИЗОВОМУ ДНІПРІ

У статті републікуються сарматські поховання з розкопок Д. Т. Березовця 1951 і 1953 рр. біля сс. Кут, Грушівка та Мар'янське Дніпропетровської обл., опубліковані свого часу попередньо і без інтерпретації. Пам'ятки досліджуються з урахуванням новітніх досягнень сарматознавства, визначається їх датування, аналізується обряд та інвентар.

Ключові слова: сармати, поховання, кургани, Низовий Дніпро, кераміка, канфар, хронологія.

Дмитро Тарасовець Березовець — один з тих українських археологів, хто стояв біля витоків рятівної або, як її ще називають, новобудовної археології. Під час масштабного меліоративного будівництва на Низовому Дніпрі він досліджував кургани у зоні затоплення Каховського водосховища. В сезонах 1951 та 1953 рр. Д. Т. Березовець розкопав сарматські пам'ятки біля сіл Кут (Березовець 1960, с. 40), Грушівка (Березовець 1961, с. 59) та Мар'янське (Березовець, Покровська, Фурманська 1960, с. 112—114, 121, 125) Апостолівського району Дніпропетровської області (рис. 1: 1). Ці матеріали були опубліковані попередньо, без типолого-хронологічних визначень та аналізу історичного контексту, з ілюстраціями доволі низької якості та інформативності. Більш за те, в процесі звернення до них деяких дослідників, включно з автором, виникли плутанина й помилки, які почали тиражуватися з кожним посиланням. Отже, є нагальна необхідність републікації цих матеріалів з позицій сучасного рівню сарматознавства і для виправлення певних хиб.

Кут, к. 1, насип. Розкопки 1951 р. (рис. 1: 2). У насипу скіфського кургану «біля центру

були знайдені уламки сірої енохої з невеликим носиком, невеликої чорнолакової мисочки на кільцевій ніжці та невеликого канфаровидного чорного кубка з трохи відігнутими вінцями і фігурною ручкою» (Березовець 1960, с. 40)¹.

Свого часу, вивчаючи цей комплекс, в наукових фондах Інституту ми виявили лише глечик і помилково зазначили, що канфар і миска не збереглися (Полин, Симоненко 1990, с. 82). Але вже після виходу статті канфар знайшовся в Археологічному музеї ІА НАН України — в фондах не було зроблено запису про його передачу. Сліди миски, на жаль, загубилися.

«Сіра енохія з невеликим носиком» є гончарним тонкостінним сіроглиняним глеком (рис. 2: 1—3). Вінця пригострені, вигнуті зсередини, з одного боку загорнуті у короткий носик-злив (рис. 2: 3). На високому горлі — два гострих горизонтальних ребра. Плічка круті, тулуб яйцеподібний, денце пласке, ледь вдавлене по центру, з концентричними слідами гончарського кола. Частина вінець, горла та тулубу з ручкою (?) втрачені (рис. 2: 3). Глечик орнаментований рельєфним тонким валиком по основі горла і подвійною врізною горизонтальною лінією по плічках. Поверхню (крім денця) ззовні, а вінця і зсередини вкрито чорним матовим лаком. Діаметр вінець 7,4 см, денця 6,4 см, висота посудини 17,3 см.

Наукові фонди ІА НАН України, інв. № 298. «Канфаровидний кубок» — гончарний сіроглиняний канфар з пригостреними відігнутими вінцями і яйцеподібним тулубом, що різко зву-

1. Тут і далі курсивом виділений оригінальний текст публікації Д. Т. Березовця. Речі з поховань описані автором; лише у тих випадках, коли вони не збереглися, цитується текст публікації або звіту.

Рис. 1. Зона досліджень експедицій Д. Т. Березовця у 1951 і 1953 рр.: 1 — загальний план робіт Горностаївської експедиції; 2 — план курганної групи у с. Кут (за Березовець 1951)

жується до кільцевого конічного піддону. По основі вінець — подвійна врізна лінія. На плічку дві (збереглася одна) сплюснуті на згині ручки з

виступом, що імітують ручки класичних канфарів. На рівні нижнього кінця ручки по тулубу — подвійна врізна лінія, нижче її — вертикальні насіч-

Рис. 2. Керамічний посуд: 1—3 — Кут, к. 1, насип; 4 — Новогригорівка, к. 1, п. 22 (фото автора)

ки, що імітують канелюри (рис. 3: 1). Поверхня вкрита чорним матовим лаком. Діаметр вінець 9,2 см, піддону 4,2 см, висота посудини 9,7 см.

АМ ІА НАН України, інв. № АМ880/5150.

«Невелика чорнолакова мисочка на кільцевій ніжці» (Березовець 1960, с. 40) або «четверта частина невеликої чорнолакової мисочки з рівним верхнім краєм і невеликим піддоном з кільцевою ніжкою. Верхній діаметр 9,7 см, діаметр піддону 6,5 см, висота 2,5 см» (Березовець 1951, с. 7), скоріш за все, втрачена — у фондах ІА знайти її не вдалося.

Глек з кутянського комплексу — досить рідкісного типу. Головною типотворюючою ознакою у нашому випадку є характерні гострі ребра по горлу та високо піднятий носик-злив. Дуже близька йому посудина з такими ребрами (рис. 2: 4) знайдена в сарматському похованні біля Новогригорівки на Південному Бузі (неопубліковані розкопки О. Г. Шапошнікової 1975 р.). Цей глек, на відміну від кутянського — буролаковий, але покриття майже повністю зійшло з нього з часом, залишившись тільки на ручці, вінях та деяких ділянках тулубу. За фактурою і технікою

Рис. 3. Канфари пізньоелліністичного типу: 1 — Кут, к. 1, насип; 2 — Золота Балка, пох. 43; 3 — могильник Криволіманський 1; 4 — могильник Біляус, пох. 39; 5 — могильник біля хут. Леніна, пох. 3; 6, 7 — резиденція Хрисаліска (за: 1 — фото автора; 2 — Вязьмитина 1972; 3 — Глухов 2005; 4 — Дашевская 2014; 5 — Лимберис, Марченко 2005; 6, 7 — Сокольский 1976)

виготовлення обидва глеки є типовими зразками пізньоелліністичної кераміки. Цікаво, що у деяких ранньосарматських похованнях півдня України (Львове, к. 6, п. 1; Заможне, к. 13, п. 1) виявлені ліпні сарматські репліки античних глеків з наліпним ребром по горлу (Симоненко 1977, с. 226—227, рис. 4: 2; 1991, с. 26, рис. 3: 3). Чорний матовий лак дозволяє віднести кутянський глек до пізньоелліністичного часу.

Підтверджує це датування знайдений разом з глеком канфар з характерними виступами на ручках (рис. 3: 1). Найближчий аналог походить з пізньоскіфського Золотобалківського некрополю. Це гончарний сіролощений дворучний канфар з приземкуватим тулубом, прикрашеним вертикальними канелюрами, на кільцевій ніжці, з широким воронкоподібним горлом і ручками такого самого типу (рис. 3: 2). Могила 43, де він

знайдений, датована кінцем I ст. до н. е. (Вязьмитина 1972, с. 40). Ще один екземпляр, подібний до золотобалківського (рис. 3: 3), походить з сарматського поховання рубежу н. е. у могильнику Криволиманський I на Нижній Волзі (Глухов 2005, с. 83, рис. 82: II, 1).

Перелічені посудини є місцевими (можливо, ольвійськими) репліками пергамського (Парович-Пешикан 1974, с. 80, 86) посуду кінця III — II ст. до н. е. з поправкою на покриття — оригінальні малоазійські канфари такого типу вкриті червоним лаком. Проте пропорції тулубу і форма ручок вказують на спорідненість цих форм (рис. 3). Червонолаковий канфар подібного типу знайдений у кургані 51 могильника Петуховка (Маріціно) на хорі Ольвії (Ebert 1913, S. 68, Abb. 76), в похованні II — першої половини I ст. до н. е. (Полин 1992, с. 38). Серединою або другою половиною II ст. до н. е. датований такий канфар з орнаментом у спрощеній техніці West Slope зі склепу 39 могильника Біляус у Північно-Західному Криму (рис. 3: 4), який автор публікації вважає малоазійським імпортом (Дашевская 2014, с. 31, 93). Канфари подібного типу знайдено на азійському боці Боспору — у «будинку Хрисаліска» (рис. 3: 6, 7) середини II — I ст. до н. е. (Сокольский 1976, с. 93, рис. 48: 2—4), в Пантікапеї (Забелина 1984, с. 137) і в меотському некрополі городища 2 біля хутора Леніна (рис. 3: 5) — розкоп VI, поховання 3 початку II ст. до н. е. (Лимберис, Марченко 2005, с. 268, рис. 46: 6).

Маленька чорнолакова мисочка не збереглася. Втім, такі посудинки, вкриті матовим чорним (т. зв. графітним) лаковим покриттям, поширені у пізньоелліністичних пам'ятках. Подібна посудинка походить з поховання 14 кургану 6 біля Мар'янського (див. нижче).

Важко сказати, чи були ці знахідки інвентарем зруйнованого поховання — у щоденнику і звіті немає ніяких вказівок на це, навіть не вказано глибину, на якій було знайдено комплекс. Відсутність згадки про людські кістки нібито натякає на ритуальне призначення цього скупчення посуду.

Грушівка, к. 5, п. 1. Розкопки 1952 р. Насип «сильно зораний, зберігся на висоту 0,5 м при діаметрі 16 м. На материковій глині під центром кургану, на глибині 1,2 м від його поверхні, без ознак могильної ями лежали два кістяки — дорослої жінки і підлітка, простягнуті на спині, черепами на північний захід» (Березовець 1961, с. 59).

Біля ніг жіночого скелету стояв горщик (1), біля лівої скроні — бронзова підвіска (2), на всіх пальцях правої руки — бронзові каблучки (3), на правій кисті — бронзовий браслет (4), біля цієї кисті — три черепашки *Surgaea moneta*, біля лівого ліктя — ще дві.

На шийних хребцях знайдено кілька скляних намистин (5), за черепом — кістяна ложечка (6) (рис. 4: 1).

1. Ліпний¹ сіроглиняний горщик. Вінця заокруглені, ледь відігнуті (збереглися наполовину). Шийка коротка (половину втрачено), прикрашена прогладженим горизонтальним рифленням. Тулуб сферичний, трохи приземкуватий, на плічках — два розташовані один проти одного наліпи (один оббитий, другий втрачено). Тулуб вкрито ледь помітними вертикальними розчосами, згрупованими по три (?). Денце пласке. Поверхню вкрито сірим ангобом, підлощено. Діаметр вінець 6 см, тулубу 10,5 см, денця 5 см (рис. 4: 2—4).

Наукові фонди ІА НАН України, інв. № 16.

2. Дротяна бронзова сережка або підвіска. Верхній кінець загнутий довгим гачком, нижній — у формі ажурної краплиноподібної фігури з трьох гілок, від якої вниз відходить короткий стрижень, що закінчується трикутною пірамідкою зерні. Довжина підвіски 8,8 см, перетин дроту 2—3 мм (рис. 4: 5).

Наукові фонди ІА НАН України, б/н.

3. П'ять бронзових дротяних каблучок з кінцями, що заходять один за одного, діаметром 1,5—1,8 см, перетином 1,5 мм (рис. 4: 6).

Наукові фонди ІА НАН України, інв. № 55.

4. Бронзовий дротяний браслет з обрубаними, ледь розширеними кінцями, вкритими згори горизонтальними насічками. Трохи деформований, діаметром 6 см, перетином 5 мм (рис. 4: 7).

Наукові фонди ІА НАН України, інв. № 13.

5. Намисто скляне:

а) коротко-циліндричні з чорно-білими поперечними смугами (тип Алексеева 1906), 4—5 мм заввишки — 2 екз. (рис. 4: 8а);

б) заокруглено-конічні брунатного скла (рис. 4: 8б).

Наукові фонди ІА НАН України, інв. № 19.

6. Кістяна туалетна ложечка (рис. 4: 9). Черпак овальний, майже плаский, ледь вигнутий. Ручка овальна в перетині, закінчується голівкою тварини з овальним стоячим вухом, опуклим лобом та кирпатим носом. Полірування збереглося на чолі і нижньому боці голівки, де видно прокреслене око, завиток на підборідді, довгим прокресленим трикутником позначені ганаші та лінія рота (рис. 4: 9). Храп охоплює рельєфна лінія (перенісся вуздечки?), яка губиться на нижній частині голівки. На потилиці за вухом збереглися рештки ще однієї рельєфної лінії (потиличний ремінь вуздечки?). Вилиця та нижня губа на полірованій частині ледь-ледь вищі за решту площі голівки, що підкреслено різцем (імітація нащочного ременя?). Розміри черпака 4,5 × 3,7 см, довжина ручки 6 см, ширина її 1 см, довжина голівки тварини 2,8 см, загальна довжина речі 13,3 см.

Наукові фонди ІА НАН України, інв. № 12.

Д. Т. Березовець вірно визначив поховання як сарматське (Березовець 1961, с. 59). Але

1. Д. Т. Березовець помилково визначив посудину як гончарну (Березовець 1961, с. 59).

Рис. 4. Грушівка, к. 5, п. 1: 1 — план; 2—4 — горщик; 5 — підвіска; 6 — обручки; 7 — браслет; 8 — намисто; 9 — ложечка; 10 — ложечка, Перегрузне 1, к. 45 (за: 1 — Березовец 1952; 2, 5, 7, 9 — Смирнов 1984; 10 — Балабанова та ін. 2014; фото автора)

описаний ним поховальний обряд є незвичний для сарматів, перш за все, відсутністю могильної ями. Вивчення польової документації (щоденника і креслень) не прояснило питання. Згідно тексту Д. Т. Березовця, скелети лежали на материку, але рівень залягання материка не позначений. При висоті насипу у 0,5 м (від сучасної поверхні?) та звичайній потужності орного шару в цих краях біля 0,3—0,4 м рівень

материку можна вирахувати як 1 м від умовного 0. Проте випадки покладення небіжчиків саме на материкову поверхню в сарматській культурі (та й, здається, в інших культурах степу) невідомі. Залишається припустити, що бульдозер¹ зняв насип і давній горизонт, але

1. Згідно щоденнику Д. Т. Березовця, насипи курганів знімалися механізмами.

початок неглибокої могильної ями не помітили і зафіксували поховання вже на рівні скелетів. Інакше наявність скелетів без могильної ями на материковій глині, на глибині 1,2 м від рівня насипу (тобто, практично, від рівня денної поверхні) пояснити неможливо.

Виходячи з відсутності в кургані інших поховань, поховання I є основним. Більшість сарматських поховань II ст. до н. е. — середини II ст. н. е. на території України і Молдови — впускні у більш ранні кургани, а основні поховання складають культурно-хронологічний горизонт «східної хвилі» мігрантів з Подоння-Поволжя, датований другою половиною I — раннім II ст. н. е. Кургани цього горизонту локалізовані в Оріль-Самарському межиріччі, лівобережному Надпоріжжі, Приазов'ї та в низзях Дунаю. На правому березі Дніпра горизонт «східної хвилі» належить відомий Усть-Кам'янський могильник (Симоненко 2000, с. 137—138). Поховання у Грушівці розташоване відносно неподалік нього, але орієнтація скелетів у північному секторі притаманна саме впускним похованням, на відміну від домінування південної орієнтації поховань горизонту «східної хвилі».

У цього комплексу склалася власна історіографія. Д. Т. Березовець не датував його. К. Ф. Смирнов відніс це поховання до ранньосарматської (прохоровської) культури і датував IV—III ст. до н. е. (Смирнов 1984, с. 65). В. І. Костенко запропонував дату III—II ст. до н. е. (Костенко 1982, с. 72).

Грушевський горщик досить рідкісного типу, зовсім не характерного для сарматського керамічного комплексу Північного Причорномор'я¹. За технікою обробки поверхні та призмкуватою формою він знаходить найбільшчі аналогії серед ритуальних посудин з сарматських поховань Північного Кавказу (Абрамова 1993, с. 58, рис. 20). Тут ця форма посудини була дуже популярною і існувала століттями. Аналогії йому можна знайти в пам'ятках як IV ст. до н. е., так і I ст. до н. е. — III ст. н. е. (Абрамова 1972, с. 17, 34, рис. 2: 52; 9: 2). Дуже близький грушевському є горщик з поховання I ст. до н. е. у могильнику Перегрузне I в Поволжжі, хоча тут канелюри на горлі і звисаючі лінії прокреслені, а не пролощені (Балабанова та ін. 2014, с. 51, рис. 67: 7).

В фондах Інституту археології знайшлися поліхромні намистини з комплексу (рис. 2: 8) типу Алексеєва 190б, що з'являються в II—I ст. до н. е. і побутують іще у I—II ст. н. е. (Алексе-

єва 1978, табл. 27: 85—86). У публікації вони були описані як «кілька скляних намистин» (Березовець 1961, с. 59), лежали в іншому ящику і вважалися втраченими.

Литий бронзовий браслет досить популярної форми — з розімкнутими, ледь розширеними кінцями, орнаментованими згори шевронними насічками. Такі браслети поширені в сусідів та сучасників сарматів — пізніх скіфів, починаючи з II ст. до н. е. (Дашевская 2014, табл. 109: 11; 112: 11, 12; 119: 13) і трохи пізніше, у I—III ст. н. е. (Высотская 1994, с. 111).

Бронзова скронева підвіска чи сережка з Грушівки (рис. 2: 5) не має прямого аналога ні в скіфських, ані в савромато-сарматських або меотских старожитностях. Свого часу зазначалося, що близькі за схемою підвіски знайдені у Вані, в похованні V ст. до н. е. (Полин, Симоненко 1990, с. 84—85). На жаль, треба визнати цю паралель вельми далекою і некоректною. Але, не маючи прямих аналогів, грушівська прикраса має характерний для ранньосарматських сережок елемент — закінчення у вигляді вертикального стрижня з пірамідкою зерні на кінці. У різному виконанні і в різних комбінаціях цей елемент наявний на сережках II ст. до н. е. (Мордвинцева, Хабарова 2002, с. 260—265, рис. 1.1: 3, 8). Ажурний корпус та гачок сережки через свою унікальність створюють враження штучної роботи.

Найцікавішою річчю у комплексі є кістяна ложечка із зооморфним закінченням ручки. Риси голівки досить умовні для впевненого визначення виду тварини, але рештки вирізьбленої збрюї дають підставу вбачати в ній коня². Кістяні ложечки були вельми поширені у Приураллі та Поволжі, в культурі савроматів та ісседонів. Є версія, що це атрибут культури сомихаоми (Федоров 2002) або воїнського поховального культу (Федоров 2013, с. 58). Зооморфні закінчення ранніх ложечок V—IV ст. до н. е. виконані у пишному південноуральському варіанті звіриного стилю (Рукавишнікова, Яблонский 2008, с. 199) В Азіатській Сарматії помітна така тенденція: на відміну від V—IV ст. до н. е., з III ст. до н. е. ложечки знаходять лише в жіночих і дитячих похованнях. Пізні ложечки вже не декоровані так пишно, як раніше (Федоров 2002, с. 174). За цими ознаками грушівська ложечка належить до найпізніших зразків³.

Обряд вмщувати до поховання ложечку або навіть дві практикувався аж до перших століть н. е. — наприклад, срібні туалетні ложечки в могилах представників аристократії у Ногайчинському кургані і Соколовій Могилі в Північному Причорномор'ї, кістяна ложечка

1. У ранній статті було навіть висловлено сумніви в його належності до комплексу через відсутність на кресленні поховання (Полин, Симоненко 1990, с. 84). Змушений визнати, що ті сумніви були безпідставними — перевірка усіх джерел беззаперечно довела належність горщика похованню. Чому він не потрапив на креслення, важко сказати, але ясно, що тут мала місце якась помилка.

2. Д. Т. Березовець бачив у ній вепра (Березовець 1961, с. 59).

3. Аналогія К. Ф. Смирнова (Смирнов, Петренко 1963, табл. 22, 25) — ложечка IV—III ст. до н. е. з кургану 2, Башкирське стояло — не носить жодних зооморфних ознак.

з різьбленим кінцем в кургані 45 могильника Перегрузне I в Нижньому Поволжі (рис. 4: 10). Тому грушівська знахідка, хоч і є архаїчною рисою, не повинна знижувати дату поховання до VI—V вв. до н. е., як колись помилково було зазначено (Полин, Симоненко 1990, с. 85)¹. Найбільш реальну дату визначає поєднання намистин Алексеєва 1906, сережки-підвіски, горщика з ранньосарматським декором та ложечки — не раніше II ст. до н. е.

Мар'янське, к. 3, п. 4 (Березовець, Покровська, Фурманська 1960, с. 112, рис. 13). Розкопки 1953 р. Впускне в курган доби бронзи. Розташоване у 1 м на північний захід від центру. Контури поховальної споруди не простежувалися. На глибині 1,1 м скелет, випростано на спині, головою на північ. Ліва рука випростана, права — трохи зігнута в лікті, кисть на тазу (рис. 5: 1). Ліворуч біля черепа стояв горщик (1), праворуч, біля стегна лежав ніж (2).

1. Ліпний сіроглиняний горщик з відігнутими, косо зрізаними назовні вінцями, короткою шийкою, овальним тулубом, широким пласким денцем. По шийці проходять три ледь помітні вдавлені смужки, по плічках — дві врізні лінії, простір між якими заповнений подвійним зигзагом. Від нижньої лінії на тулуб спускаються пасма з потрійних врізних ліній. Поверхня вкрита світло-жовтим ангобом (рис. 5: 2). Діаметр вінець 9 см, денця 7 см, висота посудини 14 см.

Археологічний музей ІА НАН України, інв. № АМ 901/5155.

2. Залізний черешковий ніж з прямою спинкою та залишками дерев'яної ручки на черешку. Довжина 12,5 см, ширина 1,5 см (рис. 5: 3).

Там само, к. 3, п. 5 (Березовець та ін. 1961, с. 112—113). Впускне в курган доби бронзи. Розташоване у 2 м на Пн від центру. Контури поховальної споруди не простежувалися. На глибині 1,1 м скелет, випростано на спині, головою на північний схід (рис. 5: 4). Череп штучно деформований². У лівого стегна і тазової кістки лежали чотири крем'яних відщепи і шматочок червоної фарби. Біля ніг і верхнього краю тазової кістки знайдені уламки заліза (рис. 5: 5).

Там само, к. 3, п. 6 (Березовець та ін. 1961, с. 113). Впускне в курган доби бронзи. Розташоване в 0,3 м на ПнЗ від центру. Контури поховальної споруди не простежувалися. На глибині 0,6 м — залишки скелета, що лежав випростано на спині, головою на південний за-

хід. За черепом знайдені три шматки вапняку, у лівого стегна залізний ніж (рис. 6: 1).

Там само, к. 3, п. 7 (Березовець та ін. 1961, с. 113—114). Впускне в курган доби бронзи. Розташоване в 6 м на південь від центру. Контури поховальної споруди не простежувалися. На глибині 1,4 м — скелет жінки, випростано на спині, головою на північний захід, ноги схрещені в гомілках. За черепом — посудини (1, 2), поруч з ними лопатка і передня нога вівці. На грудях — залізний виріб «у вигляді петлі» (3) (рис. 5: 6).

1. Ліпний сіроглиняний горщик. Вінця відігнуті, сплюснені, зовнішній край пригострений і прикрашений неглибокими насічками. Шийка коротка, плічка круті, тулуб асиметричний, заокруглений, приземкуватий, денце широке, пласке, ввігнуте у центрі. Діаметр вінець 8,5 см, денця 8 см, висота посудини 12 см (рис. 5: 7).

Наукові фонди ІА НАН України, колекція 260, інв. № 111.

2. Ліпний сіроглиняний глечик зі скошеними відігнутими вінцями, короткою шийкою, сферичним тулубом, пласким денцем. Невелика петлеподібна ручка кріпиться з вінець на плічка. Діаметр вінець 10,5, денця 9,3 см, висота 18,6 см (рис. 5: 8).

Археологічний музей ІА НАН України, інв. № АМ 906/5157.

3. Фрагменти приймача залізної підв'язної фібули (?).

Там само, к. 5, п. 6 (Березовець та ін. 1960, с. 121). Впускне в курган доби бронзи. Розташоване в 1 м на С від центру. Контури поховальної споруди не простежувалися. На глибині 0,4 м — скелет, випростано на спині, головою на північний захід (рис. 6: 2). За черепом стояла посудина (1), поруч знаходилися кістки вівці і на них ніж (2). Тут таки лежало прясло (3). У лівого плеча, шиї та правого плеча знайдені сердолікові намистини (4), поруч — люстро (5). У ліктя і лівої кисті зібрані намистини (6), а біля скронь знайдені сережки (7).

1. Ліпний сіроглиняний горщик з відігнутими навскісними вінцями, короткою шийкою, видовженим тулубом, що звужується до плаского денця з невеликою закраїною. Плічка прикрашені нечастими пальцевими защипами (рис. 6: 3). Місцезнаходження невідоме.

2. «Залізний ніж з дерев'яною ручкою» (не зберігся).

3. Керамічне асиметрично-біконічне прясло з вертикальним каналом. Діаметри основ 1 і 2,5 см, висота 3 см (рис. 6: 4). Фрагментоване.

4. Намистини сердолікові, заокруглено-сплюснені, з вертикальним каналом (рис. 6: 5).

5. Намисто зі скла й геширу³ (рис. 6: 6). «Біля ліктя лівої руки знайдено 10 дрібних скляних намистин, деякі з них були позолочені. Біля

3. Знайти намисто у фондах ІА НАН України не вдалося.

1. Див. Полин, Симоненко 2012, с. 167, прим. 8.

2. Спостереження Д. Т. Березовця (Березовець 1960, с. 113). Антропологія з цих поховань не збереглася, тому перевірити вірність визначення неможливо. Сумніви щодо точності визначення базуються на візуальній подібності розчавленого землеко черепа із штучно деформованим, що неодноразово спричинялася помилковому визначенню деформантів.

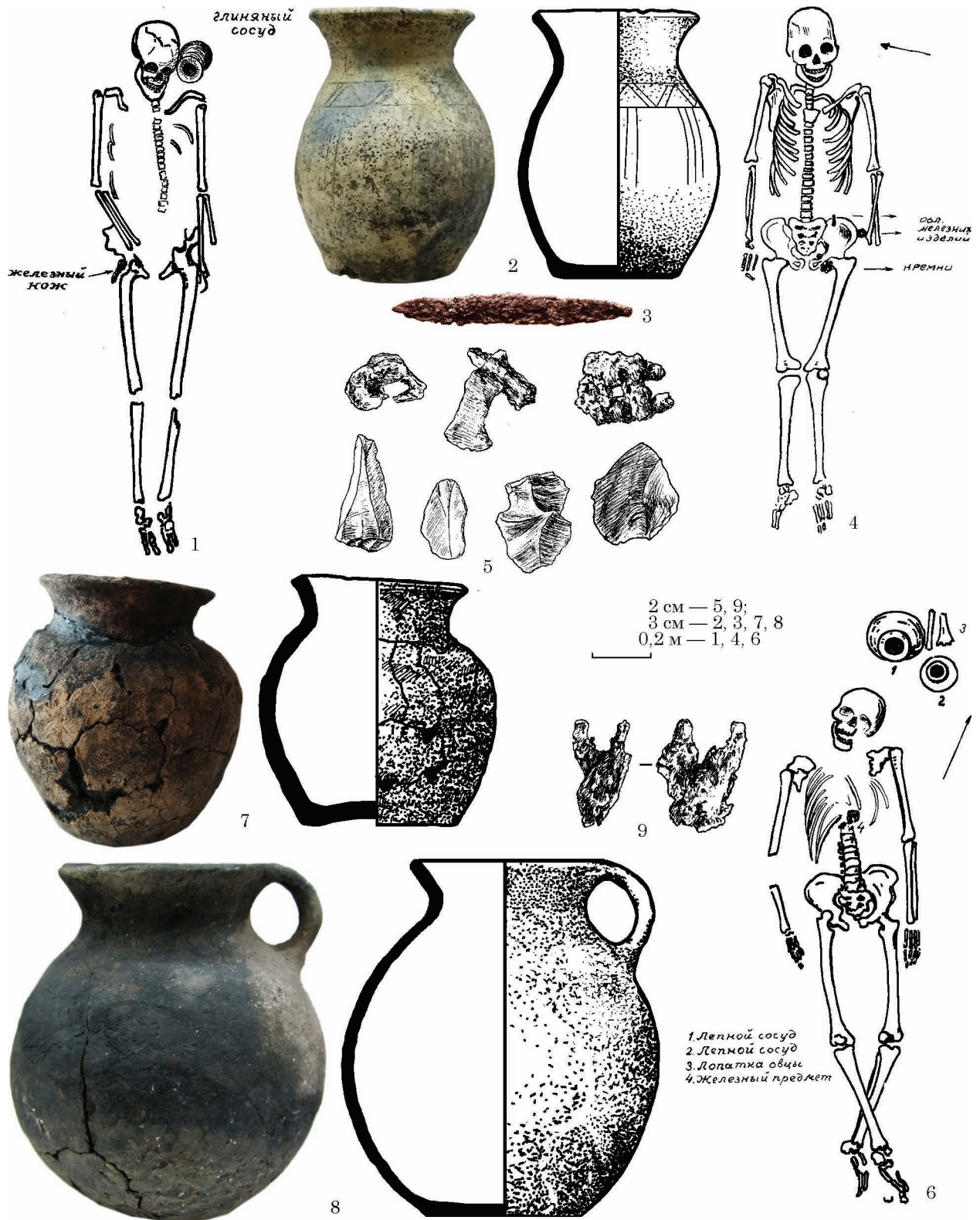

Рис. 5. Сарматські поховання біля с. Мар'янське: 1—3 — курган 3, пох. 4; 4, 5 — курган 3, пох. 5; 6—9 — курган 3, пох. 7 (фото автора; 1, 4, 5, 6, 9 — за Фурманская и др. 1953)

кисті тієї ж руки лежало 20 намистин, три з яких, у вигляді паралелепіпедів, були зроблені з кам'яного вугілля, 15 намистин мали вічка» (Березовець та ін. 1960, с. 121).

6. Бронзове кругле пласке неорнаментоване люстро діаметром 6,5 см (рис. 6: 7).

7. Дві бронзові дротяні сережки з незамкненими кінцями, що ледь заходять один за одного. Діаметр 2,8 см, перетин 2 мм (рис. 6: 8).

Там само, к. 6, п. 14 (Березовець та ін. 1961, с. 125). Впускне в курган доби бронзи. Розташоване в центрі насипу. Контури поховальної спо-

Рис. 6. Сарматські поховання біля с. Мар'янське: 1—7 — курган 3, пох. 6; 8 — курган 5, пох. 6; 9—11 — курган 6, пох. 14 (фото автора; 1—3, 5, 6, 9 — за Фурманская и др. 1953)

руди не простежувалися. На глибині 0,65 м — череп скелета, орієнтований на північ — північний схід (рис. 6: 9). Поруч знайдено посудини (1, 2).

1. Ліпний сіроглиняний глечик з трохи відігнутими, оббитими вінцями, високим циліндричним горлом, приземкуватим біконічним тулубом, широким плоским дном. Ручка петлеподібна, з середини шийки на плічко, недбало гранована (рис. 6: 10). Сіроглиняне тісто

поганої якості вкрито брунатним ангобом. Діаметр вінець 4,5, денця 6, висота 13 см.

2. Гончарна сіроглиняна тонкостінна чашка з пригостреними, трохи загнутими вінцями і плоским дном (повністю не збереглося, могло бути з кільцевим піддоном). Ззовні і зсередини вкрита матовим чорним лаком. Фрагментована і реставрована. Діаметр вінець 10, денця 5, висота 4,5 см (рис. 6: 11).

Вище вже йшлося про характерну рису поховань Північного Причорномор'я на відміну від синхронних пам'яток Азіатської Сарматії — переважання впускних могил, орієнтованих у північному секторі (Симоненко 1994, с. 35—37). Поховання біля Мар'янського здійснені саме за цим обрядом. Контури поховальних споруд не простежувалися, але це були, скоріш за все, прості прямокутні ями — польова практика підказує, що більш складні конструкції завжди залишають виразні сліди. Напуття їжа супроводжувала тільки поховання 7 кургану 3, але, на відміну від однокультурних пам'яток Подоння та Поволжя, у більшості могил Правобережжя її немає. В похованні 6 кургану 3 скелет орієнтовано у південному секторі, як у більшості могил Азіатської Сарматії II ст. до н. е. — середині II ст. н. е. Власне, поховання 6 відрізняється від сусідніх тільки цим. Речей, які могли б уточнити його датування, немає.

Дату решти поховань визначає супутній інвентар. Посудина з поховання 4 кургану 3 є типовим зразком ранньосарматської ліпної кераміки. Наприклад, горщик такої самої форми походить з поховання 7 кургану 33 біля хутора Авілова у Нижньому Поволжі, датованого II—I ст. до н. е. (Сергацков 2004, с. 21, рис. 21: 4). Орнамент з потрійних ліній, що спускаються по тулубу — найпопулярніший у ранньосарматський час (Мошкова 1963, с. 25). На нашому зразку він скомбінований з подвійним зигзагом по плічках типу посудини III—II ст. до н. е. з Ново-Нікольського у Поволжі (Мошкова 1963, табл. 7: 28). І хоча прямого аналога відшукати не вдалося, збіг форми і орнаменталістики дозволяє впевнено віднести горщик з поховання 4 до III—I ст. до н. е. Залізний ніж з цього поховання хронологічно нейтральний, а за формою та конструкцією (черешковий клинок з дерев'яною ручкою) є типовим сарматським знаряддям праці.

Сильно кородовані речі з поховання 5 кургану 3 (рис. 5: 5) схожі на фрагменти залізної фібули та пряжки. Точніше, ніж першими століттями н. е., датувати цей комплекс неможливо.

Ліпний посуд (курган 3, поховання 7; курган 5, поховання 6; курган 6, поховання 14) виконаний за сарматським керамічним стандартом і не має більш вузької дати, ніж перші століття н. е. Так само можуть бути датовані прясла і сережки без якоїсь типологічної специфіки з поховання 6 кургану 5.

Люстро з цього комплексу належить типу Хазанов VI. Ці дзеркала (відомо 74 екз.) характерні для причорноморських сарматських пам'яток, починаючи з II ст. до н. е. (Симоненко 2004, с. 144). Диск плаский, іноді з невеликою сегментоподібною виїмкою на краю, середній діаметр від 5 до 7,8 см. Менші (3,7—4,5 см) або великі (8—14,5 см) дзеркала рідкісні. В 11 випадках збереглися дерев'яні футляри. Два дзеркала цього типу були вмонтовані по обидві сторони в

центр унікального опахала з Соколової Могили (Ковпаненко 1986, с. 73). Лише одне таке дзеркало було знайдено в похованні пізніше середини II ст. н. е. (Холмське, п. 22), всі інші датовані або II—I ст. до н. е. (8 комплексів), або I — першою половиною II ст. н. е. (66 комплексів).

Втрачене намисто з поховання 6 кургану 5 відтворене у звіті Д. Т. Березовця (рис. 6: 6) та книзі К. Ф. Смирнова (Смирнов 1984, с. 63, рис. 25: 7)¹. Деякі намистини допомагають звизити дату комплексу. Вічкові намистини типу Алексеева 26и з'явилися у III ст. до н. е., існували до II ст. н. е., а найбільше їх число пов'язане з комплексами I ст. н. е. (Алексеева 1975, с. 59). Геширові ромбоподібні пронизи відносяться до пізньої групи типу Алексеева 37 з широкою датою кінець I ст. до н. е. — III ст. н. е. і максимальним поширенням у I—II ст. н. е. (Алексеева 1978, с. 16).

Датування люстра та намистин у сполученні з формою горщика і сережок дозволяє визначити найбільш вірогідну дату поховання 5 кургану 6 як I—II ст. н. е.

Непросто датувати поховання 14 кургану 6, від якого збереглися ліпний глечик та гончарна чорнолакова мисочка (рис. 6: 10, 11). Мисочка досить поширеної форми, але відсутність оригінального піддону заважає точно визначити її тип. Подібне матове покриття поширене на посудинах пізньоелліністичного та ранньоримського часу. Пригострені загнуті вінця характерні саме для останнього періоду. До такого датування схиляє і форма ліпного глечика з його приземкуватим грушоподібним тулубом.

Таким чином, в матеріалах розкопок Д. Т. Березовця є комплекси ранньосарматського (Кут, Грушівка, Мар'янське, к. 3, п. 4) та середньосарматського (Мар'янське, к. 5, п. 5—7; к. 5, п. 6; к. 6, п. 14) часу за традиційною хронологією. Тотожній обряд поховань різного часу біля Мар'янського вчоргове підтверджує правомочність запропонованої автором періодизації (Симоненко 2001, с. 77; 2004, с. 158), за якою всі розглянуті пам'ятки належать до різних фаз I періоду (фаза А₂ — Кут, Грушівка, Мар'янське, к. 3, п. 4; фаза В — Мар'янське, к. 5, п. 5—7; к. 5, п. 6; к. 6, п. 14).

1. Щоправда, К. Ф. Смирнов помилково відніс це намисто до комплексу з Грушівки.

ЛІТЕРАТУРА

- Абрамова, М. П. 1972. *Нижнедзулатский могильник*. Нальчик: Эльбрус.
- Абрамова, М. П. 1993. *Центральное Предкавказье в сарматское время (III в. до н. э. — IV в. н. э.)*. Москва: Наука.
- Алексеева, Е. М. 1975. *Античные бусы Северного Причерноморья*. Свод археологических источников, Г-12. Москва: Наука.
- Алексеева, Е. М. 1978. *Античные бусы Северного Причерноморья*. Свод археологических источников, Г-12. Москва: Наука.

Балабанова, М. А., Перерва, Е. В., Клепиков, В. М., Кривошеев, М. В., Демкин, В. А., Ельцов, М. В., Скрипкин, А. С., Удальцов, С. Н., Яворская, Л. В., Дьяченко, А. Н. 2014. *Курганный могильник Перегрузное I: результаты междисциплинарных исследований*. Волгоград: РАНХиГС.

Березовец, Д. Т. 1951. *Отчет о работе Горностаевской экспедиции Института археологии АН УССР*. НА ІА НАН України, ф. 64, 1951/3а.

Березовец, Д. Т. 1953. *Отчет о раскопках курганного могильника в с. Грушевка Апостольского района Днепропетровской области в 1952 г.* НА ІА НАН України, ф. 64, 1953/1а.

Березовец, Д. Т., 1960. Розкопки курганного могильника эпохи бронзи та скіфського часу в с. Кут. *Археологічні пам'ятки УРСР*, IX, с. 39-87.

Березовец, Д. Т., 1961. Курганний могильник в с. Грушівка. *Археологічні пам'ятки УРСР*, X, с. 56-63.

Березовец, Д. Т., Покровська, Є. Ф., Фурманська, А. І. 1960. Кургани епохи бронзи поблизу с. Мар'янського. *Археологічні пам'ятки УРСР*, IX, с. 102-126.

Вязьмитина, М. И. 1972. *Золотобалковский могильник*. Киев: Наукова думка.

Глухов, А. А., 2005. *Сарматы междуречья Волги и Дона в I — первой половине II в. н. э.* Волгоград: Волгоградское научное издательство.

Дашевская, О. Д. 2014. *Некрополь Беляуса*. Симферополь: Феникс.

Забелина, В. С. 1984. Эллинистическая импортная керамика из Пантикапея. *Сообщения ГМИИ им. А. С. Пушкина*, 7, с. 133-172.

Ковпаненко, Г. Т. 1986. *Сарматское погребение I в. н. э. на Южном Буге*. Киев: Наукова думка.

Королькова, Е. Ф. 2006. *Звериный стиль Евразии: Искусство племен Нижнего Поволжья и Южного Приуралья в скифскую эпоху (VII—IV вв. до н. э.): Проблемы стиля и этнокультурной принадлежности*. Санкт-Петербург: Востокведение.

Костенко, В. И., 1982. Раннесарматский период в Северном Причерноморье. В: Ковалева, И. Ф. (ред.). *Древности степного Поднепровья (III—I тыс. до н. э.)*. Днепропетровск: ДГУ, с. 69-75.

Лимберис, Н. Ю., Марченко, И. И. 2005. Хронология керамических комплексов с античными импортами из раскопок меотских могильников Правобережья Кубани. *Материалы и исследования по археологии Кубани*, 5, с. 219-324.

Мордвинцева, В. И., Хабарова, Н. В. 2002. Серьги из сарматских погребений II в. до н. э. (по материалам фондов ВОКМ). *Нижеволжский археологический вестник*, 5, с. 260-265.

Парович-Пешикан, М. 1974. *Некрополь Ольвии эллинистического времени*. Киев: Наукова думка.

Полин, С. В. 1992. *От Скифии к Сарматии*. Киев: Археолог.

Полин, С. В., Симоненко, А. В., 1990. «Раннесарматские» погребения Северного Причерноморья. В: Ковалева, И. Ф. (ред.). *Исследования по археологии Поднепровья*. Днепропетровск: ДГУ, с. 73-93.

Полин, С. В., Симоненко, А. В., 2012. «Раннесарматские» погребения Северного Причерноморья. В: *Золото, конь и человек. Сборник статей к 60-летию Александра Владимировича Симоненко*. Киев: Скиф, с. 155-176.

Рукавишников, И. В., Яблонский, Л. Т. 2008. Костяные изделия в зверином стиле из могильника Филипповка I. В: Мошкова, М. Г. (ред.). *Проблемы современной археологии. Сборник памяти В. А. Башилова*. Материалы по археологии России, 10. Москва: Таус, с. 199-238.

Симоненко, А. В. 1977. Новые сарматские погребения Нижнего Поднепровья. В: Тереножкин, А. И. (ред.). *Скифы и сарматы*. Киев: Наукова думка, с. 221-230.

Симоненко, О. В. 1991. Роксолани (поиск археологических соответствий). *Археологія*, 4, с. 17-28.

Симоненко, О. В., 1994. Раннесарматський період в Північному Причорномор'ї. *Археологія*, 1, с. 32-48.

Симоненко, А. В., 2000. Могильник Днепрозаводстрой и сарматские памятники «восточной волны» в Северном Причерноморье. *Нижеволжский археологический вестник*, 3, с. 133-144.

Симоненко, А. В. 2001. Европейские аланы и аланы-танаиты в Северном Причерноморье. *Российская археология*, 4, с. 77-91.

Симоненко, А. В., 2004. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного Причерноморья. В: Раев, Б. А. (ред.). *Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии*. Краснодар, с. 134-173.

Смирнов, К. Ф., 1984. *Сарматы и утверждение их политического господства в Скифии*. Москва: Наука.

Смирнов, К. Ф., Петренко, В. Г. 1963. *Савроматы Поволжья и Южного Приуралья*. Свод археологических источников, Д1—9. Москва: Наука.

Сокольский, Н. И. 1976. *Таманский толос и резиденция Хрисалиска*. Москва: Наука.

Федоров, В. К. 1992. Савромато-сарматские костяные ложечки: К вопросу об индо-арийских корнях некоторых явлений савромато-сарматской культуры. *Башкирский край*, 2, с. 80-113.

Федоров, В. К. 2002. *Культ Сомы / Хаомы у ранних кочевников степей Евразии: на материалах костяных ложечек из Южно-Уральских погребений VI в. до н. э. — IV в. н. э.* Диссертация к. и. н. Уфа.

Федоров, В. К. 2013. Костяные ложечки в курганах ранних кочевников. *Российская археология*, 2, 44-61.

Фурманская, А. И., Покровская, Е. Ф., Березовец, Д. Т. 1953. *Отчет о работе Мар'янского отряда Никопольско-Гавриловской экспедиции 1953 г.* НА ІА НАН України, ф. 64, 1953/1а.

Ebert, M., 1913. Ausgrabungen auf dem Gute Maritzyn, Gouv. Cherson, Süd Russland. *Praehistorische Zeitschrift*, 5, S. 3-80.

REFERENCES

Abramova, M. P. 1972. *Nizhnedzhulatskii mogilnik*. Nalchik: Elbrus.

Abramova, M. P. 1993. *Tsentralnoe Predkavkazie v sarmatskoe vremia (III v. do n. e. — IV v. n. e.)*. Moskva: Nauka.

Alekseeva, E. M. 1975. *Antichnye busy Severnogo Prichernomoria*. Svod arkheologicheskikh istochnikov, G-12. Moskva: Nauka.

Alekseeva, E. M. 1978. *Antichnye busy Severnogo Prichernomoria*. Svod arkheologicheskikh istochnikov, G-12. Moskva: Nauka.

Balabanova, M. A., Pererva, E. V., Klepikov, V. M., Krivosheev, M. V., Demkin, V. A., Eltsov, M. V., Skripkin, A. S., Udaltsov, S. N., Iavorskaia, L. V., Diachenko, A. N. 2014. *Kurgannii mogilnik Peregruznoe I: rezultaty mezhdistsiplinarnykh issledovaniy*. Volgograd: RANKhiGS.

Berezovets, D. T. 1951. *Отчет о работе Горностаевской экспедиции Института археологии АН УССР*. НА ІА НАН України, ф. 64, 1951/3а.

Berezovets, D. T. 1953. *Отчет о раскопках курганного могильника в с. Grushevka Apostolskogo raiona Dnepropetrovskoi oblasti v 1952 g.* НА ІА НАН України, ф. 64, 1953/1а.

Berezovets, D. T., 1960. Rozkopky kurhannoho mohylnyka epokhy bronzy ta skifskoho chasu v s. Kut. *Arkheolohichni pamiatky URSR*, IX, s. 39-87.

- Berezovets, D. T., 1961. Kurhannyi mohyl'nyk v s. Hrushivka. *Arkheolohichni pamiatky URSR*, X, s. 56-63.
- Berezovets, D. T., Pokrovska, Ye. F., Furmanska, A. I. 1960. Kurhany epokhy bronzy poblyzu s. Marianskoho. *Arkheolohichni pamiatky URSR*, IX, s. 102-126.
- Viazmitina, M. I. 1972. *Zolotobalkovskii mogilnik*. Kiev: Naukova dumka.
- Glukhov, A. A., 2005. *Sarmaty mezhdurechia Volgi i Dona v I — pervoi polovine II v. n. e.* Volgograd: Volgogradskoe nauchnoe izdatel'stvo.
- Dashevskaja, O. D. 2014. Nekropol Beliausa. Simferopol: Feniks.
- Zabelina, V. S. 1984. Ellinisticheskaia importnaia keramika iz Pantikapeia. *Soobshcheniia GMII im. A. S. Pushkina*, 7, s. 133-172.
- Kovpanenko, G. T. 1986. *Sarmatskoe pogrebenie I v. n. e. na Iuzhnom Buge*. Kiev: Naukova dumka.
- Korolkova, E. F. 2006. *Zverinyi stil Evrazii: Iskusstvo plemen Nizhnego Povolzhia i Iuzhnogo Priuralia v skifskuiu epokhu (VII—IV vv. do n. e.): Problemy stil'ia i etnokulturnoi prindadlezhnosti*. Sankt-Peterburg: Vostokovedenie.
- Kostenko, V. I., 1982. Rannesarmatskii period v Severnom Prichernomore. In: Kovaleva, I. F. (ed.). *Drevnosti stepnogo Podneprov'ia (III—I tys. do n. e.)*. Dnepropetrovsk: DGU, s. 69-75.
- Limberis, N. Iu., Marchenko, I. I. 2005. Khronologiiia keramicheskikh kompleksov s antichnymi importami iz raskopok meotskikh mogilnikov Pravoberezhia Kubani. *Materialy i issledovaniia po arkheologii Kubani*, 5, s. 219-324.
- Mordvintseva, V. I., Khabarova, N. V. 2002. Sergi iz sarmatskikh pogrebenii II v. do n. e. (po materialam fondov VOKM). *Nizhnevolzhskii arkheologicheskii vestnik*, 5, s. 260-265.
- Parovich-Peshikan, M. 1974. *Nekropol Olvii ellinisticheskogo vremeni*. Kiev: Naukova dumka.
- Polin, S. V. 1992. *Ot Skifii k Sarmatii*. Kiev: Arkheolog.
- Polin, S. V., Simonenko, A. V., 1990. «Rannesarmatskie» pogrebeniia Severnogo Prichernomoria. In: Kovaleva, I. F. (ed.). *Issledovaniia po arkheologii Podneprov'ia*. Dnepropetrovsk: DGU, s. 73-93.
- Polin, S. V., Simonenko, A. V., 2012. «Rannesarmatskie» pogrebeniia Severnogo Prichernomoria. In: *Zoloto, kon i chelovek. Sbornik statei k 60-letiiu Aleksandra Vladimirovicha Simonenko*. Kiev: Skif, s. 155-176.
- Rukavishnikova, I. V., Iablonskii, L. T. 2008. Kostiane izdeliia v zverinom stile iz mogilnika Filippovka I. In: Moshkova, M. G. (ed.). *Problemy sovremennoi arkheologii. Sbornik pamiaty V. A. Bashilova*. Materialy po arkheologii Rossii, 10. Moskva: Taus, s. 199-238.
- Simonenko, A. V. 1977. Novye sarmatskie pogrebeniia Nizhnego Podneprov'ia. In: Terenozhkin, A. I. (ed.). *Skify i sarmaty*. Kiev: Naukova dumka, s. 221-230.
- Simonenko, A. V. 1991. Roksolany (poshuk arkheolohichnykh vidpovidnostei). *Arkheolohiia*, 4, s. 17-28.
- Simonenko, O. V., 1994. Rannosarmatskyi period v Pivnichnomu Prichernomori. *Arkheolohiia*, 1, s. 32-48.
- Simonenko, A. V., 2000. Mogilnik Dneprozavodstroii i sarmatskie pamiatniki «vostochnoi volny» v Severnom Prichernomore. *Nizhnevolzhskii arkheologicheskii vestnik*, 3, s. 133-144.
- Simonenko, A. B. 2001. Evropeiskie alany i alany-tanaity v Severnom Prichernomore. *Rossiiskaia arkheologiia*, 4, s. 77-91.
- Simonenko, A. V., 2004. Khronologiiia i periodizatsiia sarmatskikh pamiatnikov Severnogo Prichernomoria. In: Raev, B. A. (ed.). *Sarmatskie kul'tury Evrazii: problemy regionalnoi khronologii*. Krasnodar, s. 134-173.
- Smirnov, K. F., 1984. *Sarmaty i utverzhdenie ikh politicheskogo gospodstva v Skifii*. Moskva: Nauka.
- Smirnov, K. F., Petrenko, V. G. 1963. *Savromaty Povolzhia i Iuzhnogo Priuralia*. Svod arkheologicheskikh istochnikov, D1—9. Moskva: Nauka.
- Sokolskii, N. I. 1976. *Tamanskii tolos i rezidentiia Khristaliska*. Moskva: Nauka.
- Fedorov, V. K. 1992. Savromato-sarmatskie kostiane lozhechki: K voprosu ob indo-ariiskikh korniakh nekotorykh iavlenii savromato-sarmatskoi kul'tury. *Bashkirskii krai*, 2, s. 80-113.
- Fedorov, V. K. 2002. *Kult Somy / Khaomy u rannikh kochevnikov stepei Evrazii: na materialakh kostianykh lozhechek iz Iuzhno-Uralskikh pogrebenii VI v. do n. e. — IV v. n. e.* Disserertsatsiia k. i. n. Ufa.
- Fedorov, V. K. 2013. Kostiane lozhechki v kurganakh rannikh kochevnikov. *Rossiiskaia arkheologiia*, 2, 44-61.
- Furmanskaia, A. I., Pokrovskaia, E. F., Berezovets, D. T. 1953. *Otchet o rabote Marinskogo otriada Nikopolsko-Gavrillovskoi ekspeditsii 1953 g.* NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 1953/1a.
- Ebert, M., 1913. Ausgrabungen auf dem Gute Maritzyn, Gouv. Cherson, Süd Russland. *Prahistorische Zeitschrift*, 5, S. 3-80.

A. V. Symonenko

SARMATIAN BURIALS EXCAVATED BY DMYTRO BEREZOVETS AT THE LOWER DNEIPER BASIN

During the campaigns of 1951 and 1953 Dmytro Berezovets excavated the Sarmatian graves near the Kut, Hrushivka and Marianske villages of Apostolovskii district of Dnipropetrovsk region. These materials were published briefly, without typological and chronological definitions and analysis of the historical context, with illustrations of rather low quality. Moreover, there was some confusion and errors later made by some researchers, including the author, which have been replicated with each reference. Therefore, it is worthy to republish these materials from the standpoint of the current level of the Sarmatian studies in order to correct certain errors as well.

Dmytro Berezovets has discovered the assemblages both of Early Sarmatian (Kut, Hrushivka, Maryanske, barrow 3, grave 4) and Middle Sarmatian Age (Maryanske, barrow 5, graves 5—7; barrow 5, grave 6; barrow 6, grave 14) according to traditional chronology. All Sarmatian burials under study were the secondary graves in the Bronze Age mounds and Scythian ones. The skeletons lied supine, with their heads directed to Northern sector. Among the grave goods are the Roman and Sarmatian pottery, simple bronze adornment, cornelian, jade and glass beads, bronze mirror, bone ritual spoon etc. The Early Sarmatian assemblages discovered by Dmytro Berezovets are dated to the late 2nd—1st century BC, the Middle Sarmatian ones to the 1st—2nd centuries AD. The identical funeral rite of the graves of different date near Marianske once again confirms the validity of the periodization proposed by me in due time, according to which all the graves under study belong to different phases of the first period (phase A₂ — Kut, Hrushivka, Maryanske, barrow 3, grave 4; phase B — Maryanske, barrow 3, graves 5—7; barrow 5, grave 6; barrow 6, grave 14).

Keywords: Sarmatians, burials, mounds, Lower Dnieper, ceramics, kantharos, chronology.

Одержано 12.07.2021

СИМОНЕНКО Олександр Володимирович, доктор історичних наук, провідний науковий співробітник, Інститут археології НАН України, Київ, Україна. **SYMONENKO Aleksandr**, Doctor habil., Chief Research Fellow, Institute of Archaeology of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. ORCID: 0000-0001-6878-556X, e-mail: simonal@ukr.net.